

ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιάννης Ρίτσος, *Η σονάτα του σεληνόφωτος*
(απόσπασμα)

[...]

Κάποτε υπήρξε νέα κι αυτή, –όχι η φωτογραφία που κοιτάς με
τόση δυσπιστία–

- 45 λέω για την πολυθρόνα, πολύ αναπαυτική, μπορούσες ώρες
ολόκληρες να κάθεται
και με κλεισμένα μάτια να ονειρεύεται ό,τι τύχει
– μιαν αμμουδιά στρωτή, νοτισμένη, στιλβωμένη από φεγγάρι,
πιο στιλβωμένη απ’ τα παλιά λουστρίνια μου που κάθε μήνα τα
δίνω στο στιλβωτήριο της γωνιάς,
ή ένα πανί ψαρόβαρκας που χάνεται στο βάθος λικνισμένο απ’
την ίδια του ανάσα,
50 τριγωνικό πανί σα μαντίλι διπλωμένο λοξά μόνο στα δυο
σα να μην είχε τίποτα να κλείσει ή να κρατήσει
ή ν’ ανεμίσει διάπλατο σε αποχαιρετισμό. Πάντα μου είχα μανία
με τα μαντίλια,
όχι για να κρατήσω τίποτα δεμένο,
τίποτα σπόρους λουλουδιών ή χαμομήλι μαζεμένο στους αγρούς
με το λιόγεμα
55 ή να το δέσω τέσσερις κόμπους σαν το σκουφί που φοράνε οι
εργάτες στ’ αντικρυνό γιαπί
ή να σκουπίζω τα μάτια μου, – διατήρησα καλή την όρασή μου·
ποτέ μου δε φόρεσα γυαλιά. Μια απλή ιδιοτροπία τα μαντίλια.

- Τώρα τα διπλώνω στα τέσσερα, στα οχτώ, στα δεκάξι
60 ν’ απασχολώ τα δάχτυλά μου. Και τώρα θυμήθηκα
πως έτσι μετρούσα τη μουσική σαν πήγαινα στο Ωδείο
με μπλε ποδιά κι άσπρο γιακά, με δυό ξανθές πλεξούδες
–8, 16, 32, 64,–
κρατημένη απ’ το χέρι μιας μικρής φίλης μου ροδακινιάς όλο
φως και ροζ λουλούδια,
(συχώρεσέ μου αυτά τα λόγια – κακή συνήθεια) –32, 64,–
κ’ οι δικοί μου στήριζαν
65 μεγάλες ελπίδες στο μουσικό μου τάλαντο. Λοιπόν, σούλεγα για
την πολυθρόνα –
ξεκοιλιασμένη –φαίνονται οι σκουριασμένες σούστες, τα άχερα–
έλεγα να την πάω δίπλα στο επιπλοποιείο,
μα πού καιρός και λεφτά και διάθεση –τι να πρωτοδιορθώσεις;–
έλεγα να ρίξω ένα σεντόνι πάνω της, – φοβήθηκα
70 τ’ άσπρο σεντόνι σε τέτοιο φεγγαρόφωτο. Εδώ κάθησαν
άνθρωποι που ονειρεύτηκαν μεγάλα όνειρα, όπως κ’ εσύ κι όπως
κ’ εγώ άλλωστε,
και τώρα ξεκουράζονται κάτω απ’ το χώμα δίχως να ενοχλούνται
απ’ τη βροχή ή το φεγγάρι.
Άφησέ με νάρθω μαζί σου.

Θα σταθούμε λιγάκι στην κορφή της μαρμάρινης σκάλας του Άη-Νικόλα,

- 75 ύστερα εσύ θα κατηφορίσεις κ' εγώ θα γυρίσω πίσω
έχοντας στ' αριστερό πλευρό μου τη ζέστα απ' το τυχαίο άγγιγμα
του σακκακιού σου
κι ακόμη μερικά τετράγωνα φώτα από μικρά συνοικιακά
παράθυρα
κι αυτή την πάλλευκη άχνα¹ απ' το φεγγάρι πούναι σα μια μεγάλη
συνοδεία ασημένιων κύκνων –
και δε φοβάμαι αυτή την έκφραση, γιατί εγώ
- 80 πολλές ανοιξιάτικες νύχτες συνομίλησα άλλοτε με το Θεό που μου
εμφανίστηκε
ντυμένος την αχλύ² και τη δόξα ενός τέτοιου σεληνόφωτος,
και πολλούς νέους, πιο ωραίους κι από σένα ακόμη, του
εθυσίασα,
έτσι λευκή κι απρόσιτη ν' ατμίζομαι³ μες στη λευκή μου φλόγα,
στη λευκότητα του σεληνόφωτος,
πυρπολημένη απ' τ' αδηφάγα μάτια των αντρών κι απ' τη
δισταχτική έκσταση των εφήβων,
- 85 πολιορκημένη από εξαΐσια, ηλιοκαμμένα σώματα,
άλκιμα⁴ μέλη γυμνασμένα στο κολύμπι, στο κουπί, στο στίβο,
στο ποδόσφαιρο (που έκανα πως δεν τάβλεπα)
μέτωπα, χείλη και λαιμοί, γόνατα, δάχτυλα και μάτια,
στέρνα και μπράτσα και μηροί (κι αλήθεια δεν τάβλεπα)
–ξέρεις, καμμιά φορά, θαυμάζοντας, ξεχνάς, ό,τι θαυμάζεις,
σου φτάνει ο θαυμασμός σου,–
- 90 θέ μου, τι μάτια πάναστρα⁵, κι ανυψωνόμουν σε μιαν αποθέωση αρνημένων άστρων
γιατί, έτσι πολιορκημένη απ' έξω κι από μέσα,
άλλος δρόμος δε μούμενε παρά μονάχα προς τα πάνω ή προς τα
κάτω. – Όχι δε φτάνει.
Άφησέ με νάρθω μαζί σου.

- 95 Το ξέρω η ώρα πια είναι περασμένη. Άφησέ με,
γιατί τόσα χρόνια, μέρες και νύχτες και πορφυρά μεσημέρια,
έμεινα μόνη,
ανένδοτη, μόνη και πάναγνη,
ακόμη στη συζυγική μου κλίνη πάναγνη και μόνη,
γράφοντας ένδοξους στίχους στα γόνατα του Θεού,
στίχους που, σε διαβεβαιώ, θα μείνουνε σα λαξευμένοι σε
άμεμπτο μάρμαρο
- 100 πέρα απ' τη ζωή μου και τη ζωή σου, πέρα πολύ. Δε φτάνει.
Άφησέ με νάρθω μαζί σου.

[...]

¹ άχνα: θολούρα

² αχλύ: ελαφρά ομίχλη

³ ατμίζομαι: κατασκευασμένο ρήμα, ανάμεσα στο ατμίζω (=βγάζω ατμούς) και στο εξατμίζομαι

⁴ άλκιμα: ρωμαλέα, δυνατά σωματικά

⁵ πάναστρα: όλο αστέρια ή φωτεινά σαν αστέρια

A. Στη *Σονάτα του σεληνόφωτος* συναντάμε ορισμένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της ποίησης του Γιάννη Ρίτσου, όπως ο διάχυτος λυρισμός, οι συχνές παρομοιώσεις, η άφθονη χρήση εικόνων, καθώς και η προβολή των ασήμαντων καθημερινών πραγμάτων. Να δώσετε μέσα από το συγκεκριμένο απόσπασμα δύο παραδείγματα για καθένα από αυτά τα τέσσερα χαρακτηριστικά.

Μονάδες 15

B1. Όπως αναφέρει η Χρύσα Προκοπάκη: «Ο Ρίτσος συνηθίζει να παρεμβάλλει μέσα στο ποίημα έναν λόγο για την ίδια την ποίηση [...]» (*Νέα Εστία*, τ. 130, τχ. 1547, Χριστούγεννα 1991, σελ. 151).

α. Με ποιους στίχους του αποσπάσματος επαληθεύεται η άποψη αυτή;

Μονάδες 5

β. Να σχολιάσετε τους στίχους αυτούς.

Μονάδες 15

B2. Βασισμένοι σε στοιχεία του αποσπάσματος να ανασυνθέσετε το παρελθόν της Γυναίκας, όπως αυτό αναδεικνύεται μέσα από την εξομολόγησή της προς τον νέο.

Μονάδες 20

Γ. «[...] **Λοιπόν, σούλεγα για την πολυθρόνα ... δίχως να ενοχλούνται απ' τη βροχή ή το φεγγάρι**» (στ. 65-72). Να σχολιάσετε το περιεχόμενο των συγκεκριμένων στίχων με 130-150 λέξεις.

Μονάδες 25

Δ. Να εντοπίσετε ομοιότητες ως προς το περιεχόμενο μεταξύ του αποσπάσματος που σας δόθηκε από τη *Σονάτα του σεληνόφωτος* και του παρακάτω ποιήματος του Κ. Π. Καβάφη, «Ένας γέρος»:

Μονάδες 20

Στου καφενείου του βοερού το μέσα μέρος
σκυμένος στο τραπέζι κάθετ' ένας γέρος·
με μια εφημερίδα εμπρός του, χωρίς συντροφιά.

Και μες στων άθλιων γηρατειών την καταφρόνια
σκέπτεται πόσο λίγο χάρηκε τα χρόνια
που είχε και δύναμη, και λόγο, κ' εμορφιά.

Ξέρει που γέρασε πολύ· το νοιώθει, το κυττάζει.
Κ' εν τούτοις ο καιρός που ήταν νέος μοιάζει
σαν χθές. Τι διάστημα μικρό, τι διάστημα μικρό.

Και συλλογιέται η Φρόνησις πως τον εγέλα·
και πως την εμπιστεύονταν πάντα –τι τρέλλα!–
την ψεύτρα που έλεγε· «Αύριο. Έχεις πολύν καιρό.»

Θυμάται ορμές που βάσταγε· και πόση
χαρά θυσιάζε. Την άμυαλή του γνώσι
κάθ' ευκαιρία χαμένη τώρα την εμπαίζει.

... Μα απ' το πολύ να σκέπτεται και να θυμάται
ο γέρος εξαλίσθηκε. Κι αποκοιμάται
στου καφενείου ακουμπισμένος το τραπέζι.

(Κ. Π. Καβάφης, *Άπαντα ποιητικά, ύψιλον/βιβλία*, [Αθήνα 1990], σελ. 20.)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ :

Α. Στο απόσπασμα που παρατίθεται, έντονα είναι κάποια από τα βασικά χαρακτηριστικά της ποίησης του Γ. Ρίτσου. Συγκεκριμένα, σε ότι αφορά στο διάχυτο λυρισμό μπορούμε να επιλέξουμε δύο από το πλήθος των στοιχείων που ενυπάρχουν στο απόσπασμα αφού πρώτα διευκρινίσουμε πως αποτελούν απλώς 2 παραδείγματα – και όχι τα μοναδικά.

στ. 62 – 63 : με τη λυρική αυτή περιγραφή αποκαλύπτεται και η ποιητική πλευρά της γυναίκας, στ. 80 – 85 : όπου με έντονα λυρικό / ποιητικό τρόπο και με όχημα τη φαντασιακή απόδοση των γεγονότων της ζωής της, καταφέρνει να μετατρέψει την πραγματικότητα του παρελθόντος σε έξαρση ποιητικού στοχασμού. Σ' ότι αφορά στις παρομοιώσεις : στ. 50 « τριγωνικό πανί σα μαντήλι διπλωμένο λοξά...» και στ. 78 « που ναι σα μια μεγάλη συνοδεία ...». Οι εικόνες στην ποίηση του Ρίτσου επίσης, αποτελούν ένα από τα βασικά συστατικά της γραφής του. Ενδεικτικά αναφέρονται οι στ. 47 και στ. 70 ή στ. 74 – 75. Τέλος η αναφορά σε αναφορά σε ασήμαντα πράγματα, χρηστικά αντικείμενα της καθημερινότητας για παράδειγμα, μπορεί να επιβεβαιωθεί από τους στ. 44 « η φωτογραφία» στ. 45 και 65 όπου γίνεται αναφορά στην πολυθρόνα που από χρηστικό έπιπλο μετατρέπεται σε ποιητικό σύμβολο ή και από το στ. 50 όπου το μαντήλι μέσω του συνειρμού μετατρέπεται σε αποκαλυπτικό στοιχείο του παρελθόντος της γυναίκας.

B.1.a. Από το απόσπασμα που παρατίθεται επιβεβαιώνονται πλήρως τα λόγια της Χρ. Προκοπάκη σχετικά με την επιλογή του Ρίτσου να κάνει αναφορά στην ίδια την ποίηση (ποιήματα για την ποίηση). Κατ' αρχήν μια πρώτη μνεία γίνεται στο στ. 64, όπου με αυτό το χαμηλόφωνο εξομολογητικό τόνο ομολογεί την τελική της τοποθέτηση απέναντι στην ποίηση. Η πίκρα και η απαγοήτευση ξεχειλίζουν. Κι ύστερα στ. 80 – 81 όπου γίνεται αναφορά στη σχέση της ποίησης με το θεό / θρησκείο. Το βασικό όμως μέρος όπου το συναίσθημα ξεσπά και αποκαλύπτεται, όπου ξεσκεπάζονται οι σκέψεις και οι προβληματισμοί της ποιήτριας είναι οι στ. 94 – 101

β. Στο στ. 64 η Γυναίκα τοποθετείται απέναντι στο θέμα της Ποίησης. Είναι η προσωπική άποψη μιας Γυναίκας ώριμης στην ηλικία, κουρασμένης και απαγοητευμένης από τις επιλογές και το χρόνο που κύλησε εις βάρος της. Με το «κακή συνήθεια» αποκαλύπτει μια πικρή αλήθεια : η στάση της σήμερα απέναντι στην ποίηση και στον εαυτό της ως ποιήτρια μόνο αρνητική είναι. Κάποτε, τα χρόνια της νεότητας και των προσωπικών επιλογών, οι καταστάσεις και οι απόψεις της ήταν διαφορετικές. Τότε της ήταν αρκετή η δυνατότητα να συνομιλεί με το Θεό, να κρατά ανοιχτούς τους δρόμους της επικοινωνίας πραγματικού και φανταστικού. Το ποιητικό τάλαντο που ο Θεός προσφέρει (σχέση ποίησης και θρησκείας) έχει απαιτήσεις όμως Το τίμημα αυτού του σπουδαίου δώρου είναι μεγάλο. Είναι η ίδια η ζωή, η κοσμική ζωή του υπηρέτη της ποίησης. Μοιάζει σαν να ζητά τις χαρές της ζωής για να μπορεί να προσφέρει τις χαρές της πραγματικής δημιουργίας : η ζωή εκποιείται με τίμημα τη «θέαση του θείου». Στο τέλος όμως ; Όταν τα χρόνια περάσουν και η ζωή φτάνει σταδιακά στη Δύση της τότε γίνονται πιο έντονα τα συναισθήματα του «ανθρώπου» και υποχωρούν του ποιητή. Τότε τα κενά μεγαθύνονται, τα αδιέξοδα μεγαλώνουν και η μοναξιά κάνει βασανιστική την κάθε μέρα. Τώρα στη δύση της ζωής μόνο μια παρηγοριά υπάρχει. Το κενό καλύπτεται από την ποιητική δημιουργία ; Ακόμα και αν η ποίηση είναι απομακρυσμένη από τη ζωή, απομένει ως το μοναδικό καταφύγιο των μοναχικών και ευαίσθητων ανθρώπων ; Σε κάποιους άλλους ίσως αυτή να είναι η μοναδική λύση. Για εκείνη όμως αυτό δεν είναι αρκετό : η δημιουργία της είναι διαχρονική και αιώνια «σα λαξευμένο σε άμεμπτο μάρμαρο» (Είναι μια κριτική του Ρίτσου για όλους εκείνους που υπηρετούν το δόγμα «η Τέχνη για την Τέχνη») αλλά αυτή έστω και τώρα – με τη συνειδητοποίηση του τέλους – επιλέγει τη Ζωή.

B.2. Η Γυναίκα με τα Μαύρα αποκαλύπτει και αποκαλύπτεται. Το βασικό χαρακτηριστικό του εσωτερικού κόσμου της σήμερα αισθητοποιείται από τα ρούχα της. Σήμερα είναι μελαγχολική, απελπισμένη, έχει παραιτηθεί από τη ζωή με μια αξιοθαύμαστη συνειδητοποίηση. Δεν ήταν όμως

πάντα έτσι ή καλύτερα το παρελθόν της δεν προδιέγραφε, δε μαρτυρούσε την τωρινή της κατάσταση. Κάποτε ήταν νέα (στ. 44) και έκανε όνειρα λυτρωτικά για τη φυγή της από ό,τι την καταπίεζε (στ. 45 – 49). Ήταν αστικής καταγωγής με οικονομική άνεση τέτοια ώστε ποτέ δε χρειάστηκε να απασχολήσει το μυαλό της με τα απλά καθημερινά ζητήματα (στ. 50 – 57). Ποτέ δε χρησιμοποίησε το μαντήλι για λόγους χρηστικούς · δεν υπήρχε λόγος ούτε να δουλέψει, ούτε να αποχαιρέτισει κάποιο μέλος του στενού οικογενειακού ή κοινωνικού κύκλου της που έπαιρνε το δρόμο της μετανάστευσης. Η κοινωνική και οικονομική της κατάσταση ήταν τέτοια ώστε της επέτρεπε να ασχοληθεί μόνο με τις πνευματικές ασχολήσεις· Πήγε στο Ωδείο (στ. 60) και μάλιστα το μουσικό της τάλαντο γεννούσε ελπίδες στην οικογένειά της (στ. 65). Κάποτε περιβαλλόταν από φίλους, ανθρώπους της τάξης της και του πνευματικού της επιπέδου με τους οποίους έκαναν νοερά ταξίδια στο χώρο του Πνεύματος (στ. 70 – 71) · τότε δεν ήταν μόνη, δεν ήταν χαμένη στη σκληρή πλευρά της ζωής. Κάποτε η επικοινωνία της με το Θεό (στ. 80 – 81) και η ενασχόλησή της με τη θρησκευτική ποίηση της ήταν αρκετή για να νιώσει πως ζει, πως υπάρχει. Ένοιωθε τόσο πλήρης ώστε τότε την εποχή της νεότητας της (στ. 82 – 94), μπορούσε να θυσιάζει κατ’ επιλογή · αρνήθηκε τον έρωτα ανδρών όμορφων, ερωτικών με κορμιά γυμνασμένα και γι’ αυτό θελκτικών. Τότε προσπερνούσε την ομορφιά των νέων στηριγμένη στην δική της υπεροψία νεότητας. Τότε πήρε τη μεγάλη απόφαση · επέλεξε την πορεία προς τα πάνω (στ. 92) δηλ. προς την πνευματικότητα, την υψηλή ποίηση κάνοντας αγώνα επίπονο και βασανιστικό για τη δική της ψυχική και πνευματική καθαρότητα.

Γ. Η Γυναίκα με τα Μαύρα μετά την περιήγησή της στο παρελθόν , επανέρχεται στο παρόν. Αυτή η επιστροφή τονίζεται με την επανάληψη του γνωρίσματος της πολυθρόνας. Διαφαίνεται μια προσπάθεια, μια αγωνία να δικαιολογήσει τις πράξεις και τις αποφάσεις της, που έπρεπε να γίνουν και δεν έγιναν τελικά. Έλεγε να την επιδιορθώσει αλλά τελικά δεν έκανε τίποτα και έτσι η πολυθρόνα έμεινε “ξεκοιλιασμένη”. Ακριβώς όπως η ζωή της· κάποτε ίσως να σκέφτηκε πως έπρεπε να αλλάξει πορεία αλλά δεν έκανε τίποτα γιατί πάντα λειτουργούσε αναβλητικά. Από τις δικαιολογίες του στ.68 τελικά η μόνη αληθινή είναι η τελευταία.

- Τι να πρωτιδιορθώσεις; (-Χαμηλό, εξομολογητικό ύφος που τονίζει την αποδοχή μιας τραγικής αλήθειας) .Όπως “η αρκούδα” η ίδια είχε παραιτηθεί από κάθε προσπάθεια. Ακόμα και κάποια ημίμετρα που σκέφτηκε να πάρει, τα εγκατέλειψε γιατί ήταν πια αργά. Όλα οδηγούσαν θύμιζαν το θάνατο (στ.70 το άσπρο σεντόνι συμβολίζει το σάβανο) και μαζί με το φεγγάρι που επιτείνει το αίσθημα του θανάτου (μέσα στο σπίτι κάνει ο θάνατος να γίνεται πιο αισθητός, πιο ζωντανός) την τρομάζουν. Άλλωστε το ξέρει καλά· ο θάνατος είναι παντού γύρω της · πήρε τους αγαπημένους της και παραμονεύει να αδράξει και την ίδια.

Δ. Το ποίημα του Καβάφη «Ο γέρος», παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με τη Σονάτα του Σεληνόφωτος του Ρίτσου ως προς το περιεχόμενο και ειδικότερα τη βασική ιδέα. Πρόκειται για το δραματικό απολογισμό μιας ζωής. Στο ποίημα του Καβάφη ο πρωταγωνιστής είναι ένας «γέρος» · ένας άνθρωπος περασμένης ηλικίας ο οποίος στο τραπέζι ενός καφενείου αναλογίζεται τη ζωή του. Ακριβώς όπως και η Γυναίκα στη Σονάτα. Και οι δυο βιώνουν τη φθορά που προκαλεί το πέρασμα των χρόνων, τον επερχόμενο θάνατο, τον ευτελισμό και το βάσανο των επιθυμιών που δεν μπόρεσαν γιατί δεν τόλμησαν να πραγματοποιήσουν. Κάπου κοντά τους υπάρχουν άνθρωποι (καφενείο, στον Καβάφη μπαρ στη Σονάτα) αλλά οι ίδιοι είναι τόσο μόνοι ! (χωρίς συντροφιά). Κάνοντας τον απολογισμό της ζωής του ο γέρος σκέφτεται πόσο λίγο χάρηκε τότε που είχε «δύναμη και λόγο κ’ εμορφιά» όπως και η Γυναίκα στο στ. 44. Συνειδητοποιεί πως τώρα είναι έργα · το ξέρει γιατί το νοιώθει και το βλέπει στη μορφή του. Όμως αναρωτιέται πώς πέρασαν τα χρόνια, πώς έχασε την ευκαιρία να ζήσει. Συνειδητοποιεί με τον τραγικότερο τρόπο τη βιαιότητα του χρόνου · περνά, χάνεται, σαρώνει ελπίδες και όνειρα. Κάποτε – τα χρόνια της νιότης – ο γέρος όπως και η Γυναίκα με τη δύναμη και την απερισκεψία της Νεότητας πίστευαν πως πάντα θα μπορούν να ελέγχουν τη ζωή · θα μπορούν να αποφασίζουν εκείνοι γι’ αυτή. Τώρα όμως και οι δυο νοιώθουν ότι ξεγελάστηκαν. Ο καθένας για άλλους λόγους, αλλά και οι δύο από την ακατανίκητη δύναμη της αναβλητικότητας. «Αύριο. Έχεις πολύ καιρό» έλεγε στο γέρο «μα που καιρός, και λεφτά και διάθεση» ομολογεί η Γυναίκα. Αρνήθηκαν την ανθρώπινη φύση · «Θυμάται ορμές που βάσταγε και πόση χαρά θυσιάζε» ο γέρος του Καβάφη και

πόσο συνειδητά επέλεξε να αρνηθεί τον έρωτα των όμορφων νέων η «Γυναίκα» του Ρίτσου. Αρνήθηκαν και οι δύο να γευτούν την χαρά, την ευτυχία που πηγάζει από την καθημερινότητα. Και τώρα, το μόνο που μένει και στους δύο είναι η παραίτηση από τη ζωή. Ο γέρος «εξαλίστηκε» όπως η Γυναίκα στον εξάισιο ίλιγγο. Εκείνος ακουμπισμένος στο τραπέζι ζητά λύτρωση και παρηγοριά στα όνειρα (ίσως εκεί να ζήσει όσα δεν έζησε, μια ζωή που δεν έζησε) και εκείνη βαριεστημένα διπλώνει το μαντήλι στα δάχτυλά της για να τ' απασχολεί και αναλογίζεται τη ζωή της : μια ζωή που στηρίχτηκε σε στίχους «πέρα από τη ζωή μου και από τη ζωή σου, πέρα πολύ. Δε φτάνει» στ. 100

